

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
BRNO

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1989

BRNO 1993

EINZELFUND VON JUNGBURGWALLZEITLICHER KERAMIK AUS RAJHRADICE (Bez. Brno-venkov)

Pavel K o š t u ř í k , FF MU Brno

(Abb. 8 : 1)

Beim Aushub für einen Keller in der Flur "Loučka" nahe des Svratka Flusses, fand A. Tužín in einer Tiefe von 140 cm den Randteil eines großen Vorratsgefäßes, das wir in den jungburgwallzeitlichen Abschnitt datieren können. Das keramische Fragment zeigt die charakteristische Rillung und in der keramischen Masse ist eine große Graphitmenge vorhanden.

FUND EINES JUNGBURGWALLZEITLICHEN SCHLÄFENRINGES IN DER HÖHLE PEKÁRNA (Kat. Geb. Mokrá, Bez. Brno-venkov)

Martin O l i v a , Moravské zemské muzeum, Brno

Aus der Westwand des unverschütteten Aushubes vor dem Ostrand des Höhleneinganges (Klíma 1974, Abb. 1) habe ich Ende der sechziger Jahre einen slawischen jungburgwallzeitlichen Schläfenring gehoben. Der Fund ruhte knapp ober dem nördlichen von beiden Steinblöcken im Profil Nr. VII, wo in dem publizierten Schnitt (Klíma 1974, Abb. 5) eine durch ältere Grabungen gestörte Schicht angedeutet ist.

Der Schläfenring im Durchmesser von 45 mm ist aus einem 2,4 mm starken Bronzendraht hergestellt, dessen ein Ende gehämmert und S-förmig zusammengerollt ist. Aus den Höhlen des Mährischen Karstes ist ein ähnlicher Fund bisher unbekannt.

L i t e r a t u r :

Klíma B. 1974: Archeologický výzkum plošiny před jeskyní Pekárnou. StAÚ Brno II/1 Praha

NOVÁ ETAPA VÝZKUMU ROTUNDY SV. KATEŘINY VE ZNOJMĚ (okr. Znojmo)

Bohuslav K l í m a j r . AÚ ČSAV Brno

(Obr. 21-23)

V návaznosti na ověřovací sondážní práce vně rotundy (r.1987) i plošně rozsáhlý výzkum na vyhlídkovém prostranství pod rotundou v r.1988 (viz samostatná zpráva), přistoupili pracovníci AÚ ČSAV v Brně pod vedením referenta k vlastnímu výzkumu uvnitř kostela. Práce mohly být zahájeny již v březnu po vyzvednutí novodobé žulové leštěné dlažby, uložené sem při poslední úpravě stavby v r.1966. Odkrytá novověká litá maltová podlaha pokrývala lož kostela a jen v západní části ji na ose, v místech malé sondy z výzkumu B. Novotného, nahrazovala pravidelná kracementové malty. Podobná malta pokrývala i celou plochu kněžiště, hlavní prostor výzkumu v r.1966 (Novotný 1966, 53-54). Charakteristickým znakem obnažené maltové podlahy byl šedohnědý, dobře vyrovnaný povrch a potom její popukání do velkých nepravidelných ker, jejichž okrajové hrany se vydrolovaly. Dříve byla právě ona

pokládána za původní románskou podlahu. Po postupném vyzvednutí 12-14 cm mocných ker se dospělo na samostatný spodní horizont lité malty. Jeho povrch byl značně porušen vytrháním svrchního potěru. Pouze v jz. části lodi se podařilo zachytit místa hrubě vyhlazené šedivější plochy, jakoby ošlapané, ze které vystupovaly drobné kaménky. Teprve zbytky tohoto horizontu představovaly původní románskou podlahu. Její základ tvořily dosti pečlivě uložené větší kameny. Nerovnosti mezi nimi upravovala svrchní vyrovnávací vrstva štětu, která byla zalita hrubě vyhlazenou, velmi kvalitní vápennou maltou. Současně s obnažením a začištěním původní románské podlahy byl vypreparován o 8-12 cm nad její úroveň zdvižený okrajový věnec kamenného zdiva, který v šíři 40-45 cm procházel kolem vnitřní obvodové stěny lodi. Byl k ní podatečně přizděn a vybudován současně s vlastní podlahou, jejíž povrchová vrstva k němu byla v pásu doteku plynule vytažena (přimáznuta). Pás obvodového zdiva, přerušeny v prostoru portálu a triumfálního oblouku, představoval pozůstatek po lavičce, původně sahající do výšky asi 50-60 cm. Její odkrytá svrchní část vykazovala značné porušení. Nesla zřetelné stopy po vylámaní a vytrhání kamenů zalitých v maltě, po kterých zůstaly nejen otisky v kvalitním pojivu, ale i části zbylých a rozbitých kusů horniny. Na základě zjištěných nálezcových okolností a získaného střepového materiálu lze vyvodit, že obvodová lavička, jako zcela ojedinělá forma galerie, sloužila svému poslání do doby, než rotunda v 16. století přešla ze správy církve do majetku města (1555). Následné stavební úpravy, někdy na zlomu 16.-17. stol., vedly k jejímu odsekání a položení nové lité podlahy, kterou byl její zbytek zcela překryt.

Na většině zkoumané plochy dosedala spodní vrstva románské podlahy již přímo na rostlé skalnaté podloží. To bylo navíc v sv. kvadrantu a středu lodi odsekáním uměle sníženo. Pouze v jižní části kostela se podložní skála zvolna skláněla. Mělkou depresi, dosahující u základu rotundy mocnosti asi 30 cm, vyplňoval sypký, hlinitý zásyp, který plynule vyklíňoval směrem ke středu lodi. Poskytl jediný bohatší soubor nálezů z celého výzkumu. K němu patřily zlomky i větší kusy mladohradištní keramiky, z nichž většina byla vyrobena z hmoty obsahující příměs tuhy. Společně s částí velké zásobnicové nádoby můžeme všechny tyto střepy datovat do 11.-12. století. V hlinitém zásypu deprese se však vzácně objevily i zlomky pravěké keramiky, rámcově datované do pozdní doby kamenné až mladší doby bronzové.

Po obnažení a očištění podložní skály byly na jejím povrchu v sv. kvadrantu lodi zachyceny dvě menší rozlité kry kvalitní, velmi jemné vápenné malty. Obě zasahovaly pod přistavěný věnec zdiva obvodové lavičky. Další drobné útržky této bílé omítky tvořily ostrý okraj jedné z kúlových jamek. Mohly tak průkazně doložit svoji přímou spojitost se stojícím lešením. Naprostou většinu kúlových jamek, zasekaných do skalnatého podloží, lze spojovat právě s konstrukcí lešení při stavbě, přestavbě (zaklenutí) a také výmalbě rotundy. Jen některé z nich spolu se žlábkem ve skále, zachyceným v jižní části lodi a základem stavby částečně překrytím, náležely k objektu, který na místě kostela stál v daleko dřívějším období. K důležitým zjištěním posledního výzkumu patřilo rovněž zachycení typického románského podřezávání malty, vyhrčené ze spár zdiva. Tato stavební úprava, poskytující důležitou oporu pro datování stavby se mohla doložit minimálně na dvou místech obnaženého základu rotundy.

Ze všech výzkumem zjištěných skutečností vyplývá, že znojenská rotunda je stavbou románskou, pocházející z 11. století. Její druhotnou stavební úpravu spolu s výmalbou lze spojovat s rokem 1134, k němuž se vztahuje obsah nápisu, výřitého do

omítky v západní části lodí. Zcela netypický a funkčně zvláštní prvek interiéru představuje obvodová kamenná lavice. Nemá obdoby v jiných centrálních stavbách 11.-12. století v oblasti střední Evropy. V hradní kapli významného knížecího centra, z něhož vladaři nejen usilovali o ovládnutí, ale i ovládli pražský knížecí stolec, mohla lavice, jako určitá forma galerie, najít plné opodstatnění. Výrazem velkého významu místa i ambicí znojenských Přemyslovců byly nad touto obvodovou galerií i malby, zachycující posloupnost panovnického rodu a společnou příslušnost všech zobrazených předků k Boží obci.

Vlastní archeologický výzkum uvnitř znojenské rotundy byl po celou dobu pozorně sledován širokou veřejností a také celou řadou odborníků. Poskytl dostatek průkazných dokladů o románském stáří stavby. Jednoznačně vyvrátil několikaleté, stále opakované, silně nadnesené a vykonstruované hypotézy dr. J. Zástěry, které vedly k dlouhým polemikám a sporům o významu a stáří znojenské rotundy. K výkladu a zhodnocení výsledků se oficiálně vyjádřilo přes 30 účastníků čtyř velkých komisí. Do Znojma přijeli ze všech nejvýznamnějších pracovišť ČSFR. Konstatovali a v protokolu také zdůraznili, že výzkum byl v náročných podmínkách veden přesně a bezchybně.

L i t e r a t u r a :

Novotný, B. 1967: Předběžná zpráva o zjištěném výzkumu ve znojenské rotundě, PV 1966, 53-54, Brno.

Neue Grabungsetappe der Rotunde der hl. Katharina in Znojmo (Bez. Znojmo). Im Frühjahr des J. 1969 traten die Mitglieder des Arch. Inst. der ČSAV in Brno zu einer neuen Etappe der archäologischen Grabung der Znojmoer Rotunde heran. Hauptziel dieser Aktion war die komplette Erforschung des bedeutenden Denkmals und die definitive Klärung einiger Fragen, die durch übertriebene und ausgeklügelte Hypothesen beantwortet wurden, die man unter der Öffentlichkeit verbreitet hat. Diese unbegründeten Theorien über das Alter und die Bedeutung der Rotunde führten zu langwierigen Polemiken und Zwistigkeiten.

Die eigentliche Grabung wurde nach Abnahme der neuen Pflasterung eröffnet, die in der Rotunde bei ihrer letzten Bauherrichtung im J. 1966 gelegt worden war, wo auch in der Apsis und nur in einem Schiffsteil eine flächlich begrenzte archäologische Untersuchung verlief. Den entblößten oberen Mertelfußboden, den man früher irrtümlicherweise als ursprünglichen romanischen gehalten hat, charakterisierte eine graubraune, gut geebnete Oberfläche und Berstungen zu großen, bis 14 cm mächtigen Schollen. Nach ihrer allmählichen Beseitigung erreichte man den alleinigen unteren Horizont von gegossenem Mörtel, dessen oberer Anstrich gestört und teilweise ausgerissen war. Dieser Horizont konnte als Oberschicht des ursprünglichen romanischen Fußbodens klassifiziert werden. Seine Basis bildeten größere meist schon auf dem felsigen Liegenden deponierte Steine, die mit einer Schotterschicht planiert und einem Qualitäts-Kalkmörtel übergossen waren. Gleichzeitig mit dem ursprünglichen Fußboden hat man einen um 8-12 cm ober ihm erhöhten Umlaufkranz von Steingemäuer bloßgelegt, der in einer Breite von 40-50 cm entlang der inneren Schiffswand verlief und zu dieser angemauert war. Das Gemäuer war im Eintritt und im Raum des Triumphbogens unterbrochen. Es stellte den Rest einer Bank vor, die ursprünglich in eine Höhe von etwa 50-60 cm reichte. Ihr oberer Teil wies eine ziemliche Zerstörung auf und trug deutliche Spuren von dem Aus-

brechen, der im Mörtel eingegossenen Steine, Anhand der festgestellten Fundumstände kann man folgern, daß die Umlaufsbank, als eine völlig vereinzelt Form einer Galerie, ihrem Zweck bis zur Zeit diente, in der die Rotunde im Jahre 1550 aus der kirchlichen Verwaltung in das Eigentum der Stadt überging. Die darauffolgenden Bauherrichtungen, irgendwann am Umbruch des 16.-17. Jahrhunderts führten zu ihrem Abhacken und zur Legung eines neuen gegossenen Fußbodens, mit welchem ihr Rest gänzlich überdeckt worden war.

Nur im Südteil des Schiffes unter dem Fußboden, füllte eine mäßige Felsdepression eine erdige Aufschüttung aus, die beim Baufundament eine Mächtigkeit von 30 cm erreichte. Sie gewährte den einzigen reicheren Fundkomplex von der ganzen Grabung, den man verlässlich in das 11.-12. Jh. einreihen kann. Nach der Reinigung des Felsliegenden blieben auf dieser Oberfläche kleinere Schollen von vergossenem, sehr feinem Kalkmörtel erhalten. Die eine bildete ebenfalls den scharfen Rand eines Pfostengrübchens. Es konnte somit beweisbar seinen direkten Zusammenhang mit einem stehenden Gerüst belegen. Auch die überwiegende Mehrzahl von allen weiteren Pfostengrübchen, die in den Felsen gehauen waren, kann man mit der Konstruktion eines Gerüstes beim Aufbau, Umbau (Gewölbeerrichtung) und auch beim Ausmalen der Rotunde verbinden. Zu wichtigen Feststellungen der letzten Grabung gehörte auch die Erfassung einer typischen romanischen Mörtelabschneidung, die aus den Gemäuerfugen herausgetreten war, die man an einigen Stellen des bloßgelegten Rotundenfundamentes belegen konnte.

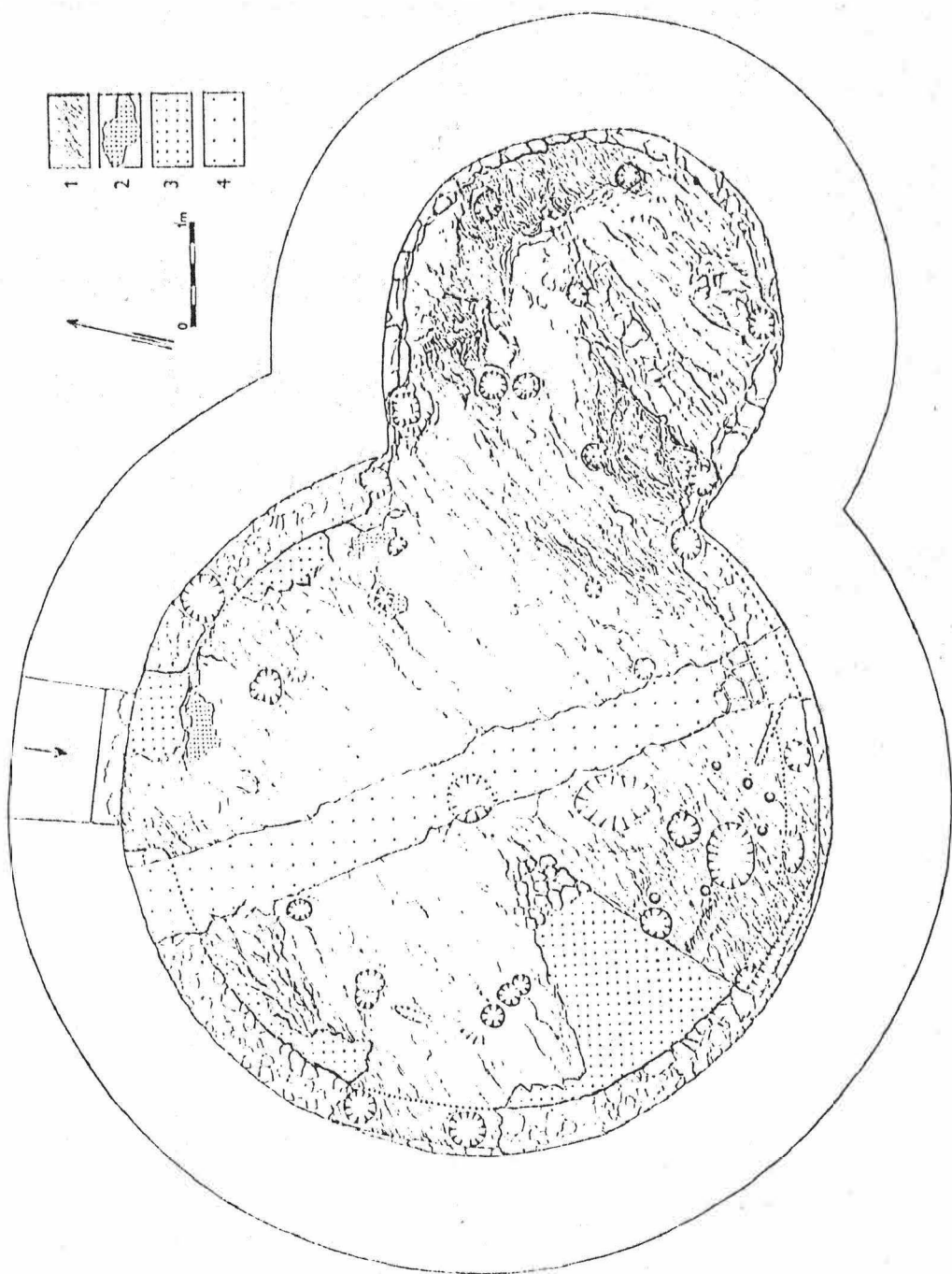
Die durchgeführte archäologische Grabung bestätigte, daß die Znojmoer Rotunde ein aus dem 11. Jahrhundert stammender romanischer Bau ist. Ihre sekundäre Bauherrichtung gemeinsam mit dem Ausmalen läßt sich mit dem Jahr 1134 in Verbindung bringen, zu welchem sich der Inhalt der Inschrift bezieht, die in dem Wandbewurf im westlichen Schiffsteil eingeritzt ist. Ein ganz untypisches und funktionell-besonderes Interieurelement stellt die steinerne Umlaufsbank vor. Sie hat keine Entsprechungen in anderen Zentralbauten des 11.-12. Jhs. im mitteleuropäischen Raum. In der Burgkapelle eines bedeutsamen Machtzentrums unter den Wandgemälden der Přemyslidenfürsten, konnte sie jedoch, als Form einer Galerie, volle Begründung finden.

POKRAČOVÁNÍ ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU V BLÍZKOSTI ROTUNDY SV. KATEŘINY NA ZNOJEMSKÉM HRADĚ (okr. Znojmo)

Bohuslav Klíma jr., AÚ ČSAV Brno

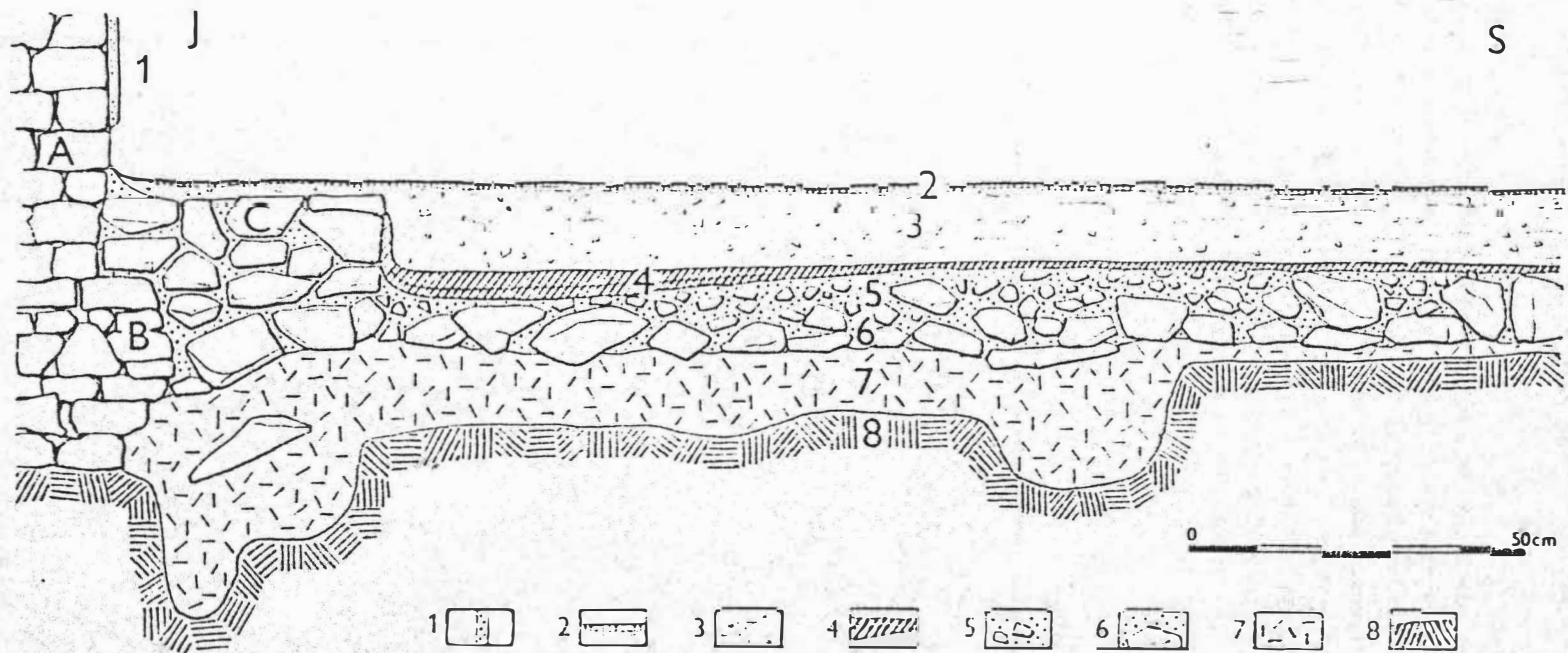
Po úspěšném zakončení archeologického šetření uvnitř rotundy přistoupili v červenci a srpnu pracovníci AÚ ČSAV v Brně k dalšímu pokračování terénního výzkumu na rozlehlém vyhlídkovém prostranství v blízkosti románské hradní kaple. Navázali na odkryvné práce předchozí sezóny (viz zpráva za rok 1988). Výzkum zde probíhal současně s rozsáhlou zjišťovací a zachraňovací akcí na Hradišti sv. Hypolita. Výsledky terénních prací u rotundy lze shrnout do několika celků:

1. Novou sondou pod dlažbou suterénní části zděné budovy byla znovu ověřena místní stratigrafie a současně se získal hodnotný keramický soubor, který dovolil upřesnit vznik stavby do období 2. pol. 13.- pol. 14. století. Její zánik byl již dříve kladen do průběhu 17. století.

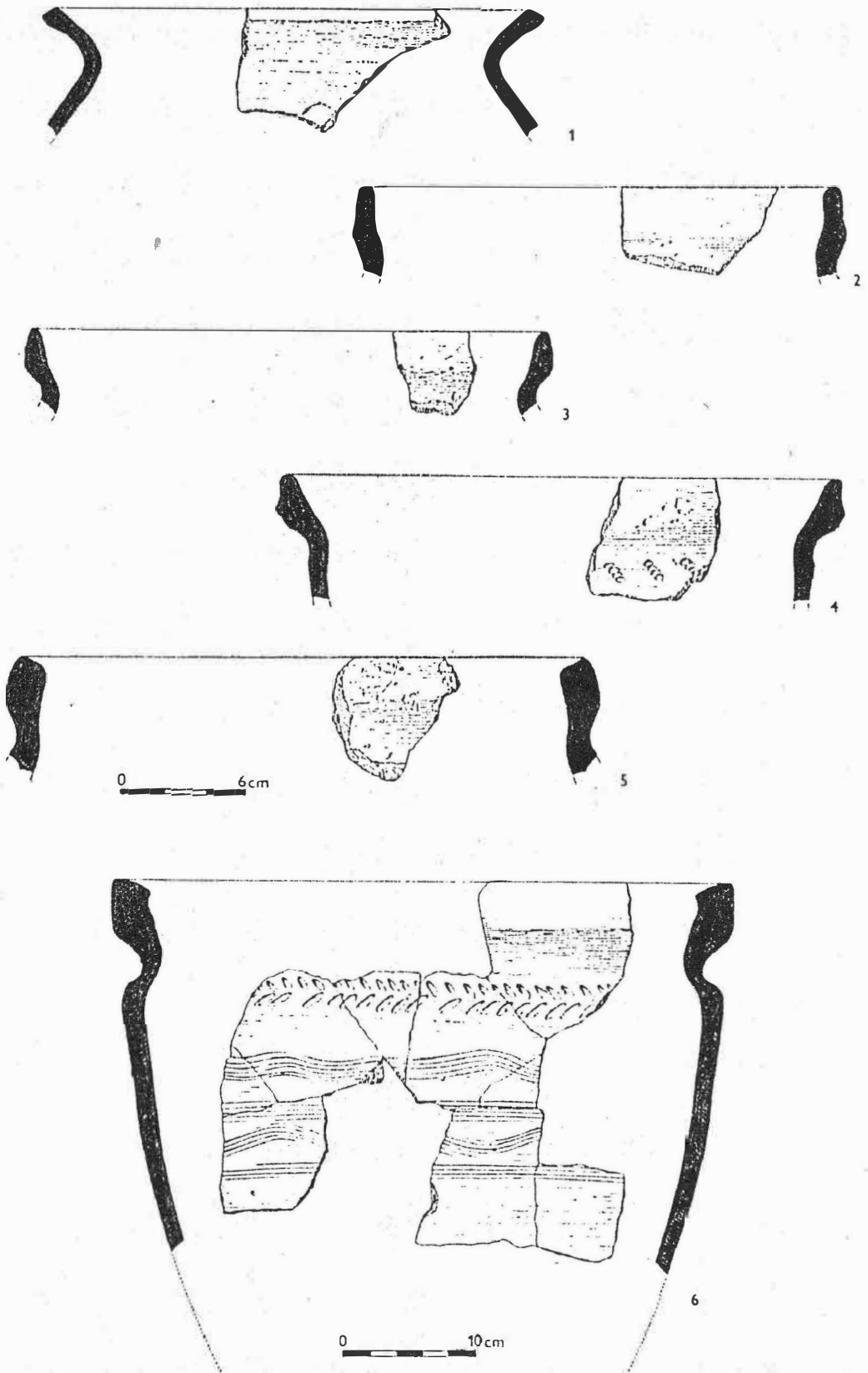
Obr.21.

Znojmo (okr. Znojmo), rotunda. Situace uvnitř rotundy po začištění podložního skalnatého terénu. 1 skalnaté podloží s jamkami po kůlech; 2 malé kry vápenné omítky, rozlité na skále; 3 původní románská litá podlaha s věncem zdiva obvodové lavice; 4 svrchní podlaha z poč. 17. stol., zachovaná na kontrolním bloku.
 - Situation im Innern der Rotunde nach dem Verputzen des unterliegenden felsigen Terrain. 1 felsige Unterlage mit Pfostengruben; 2 kleine Schollen der auf der Felsen verschütteter Kalkmörtel; 3 der ursprüngliche romanische Boden mit dem Mauerungskranz der Umfangbank; 4 oberer Boden aus dem Anfang des 17. Jh. auf dem Kontrollblock.

Obr.22.

Znojmo (okr. Znojmo), rotunda. Řez podlahou v jižní polovině lodi. 1 omítka na stěně rotundy; 2,3 povrchová vrstva a hmota podlahy z poč. 17. stol.; 4-6 původní románská litá podlaha (potěr, štět, kameny); 7 hlinitý zásyp skalní deprese; 8 podložní skála. A stěna rotundy; B zesílené základové zdívo rotundy; C zbytek kamenné lavice. - Bodenschnitt in der südlichen Hälfte des Schiffes. 1 Anwurf an der Wand der Rotunde; 2,3 Oberfläche und Masse des Bodens aus dem Anfang des 17. Jh.; 4-6 der ursprüngliche romanische Boden (Estrich, Steinsatz, Steine); 7 lehmige Verschüttung der Felsendepression; 8 unterlegener Felsen. A Mauer der Rotunde; B verstärkete Grundmauerung der Rotunde; C Fragment der steinerne Umfangbank.

Obr. 23.

Znojmo (okr. Znojmo), rotunda. Výběr keramického materiálu z hlinitého zásypu deprese pod původní románskou podlahou. - Auswahl an keramischen Funden aus der lehmigen Verschüttung unter dem ursprünglichen romanischen Boden.

PREHLED VÝZKUMŮ 1989

BRNO 1993

- Vydává: Archeologický ústav AV ČR, Brno, Koliště 17/19
- Odpovědný redaktor: Dr. J. Tejral
- Redaktoři: Dr. Z. Himmelová, Dr. J. Stuchliková
- Překlady: Dr. R. Tichý, E. Tichá
- Kresby: A. Krechlerová
- Titulní list: nákončí v anglokarolinském stylu z Brna-Líšně, měř. 2 : 1
- Tisk: Tiskárna Gloria, Rosice u Brna
- Evidenční číslo: ÚVTEI - 73332
- Náklad: 450 ks — neprodejné
- Vydáno jako rukopis